

Studium przypadku 6

Opracowanie: Marta Karczewska

Warszawa, 2026

Raport opracowano w ramach projektu Model wykorzystania muzyki tradycyjnej w rozwoju kapitału społecznego małych miejscowości finansowanego w ramach KPO dla Kultury. Prace prowadzone były w 6 różnych środowiskach lokalnych, w których występują zróżnicowane modele funkcjonowania inicjatyw lokalnych związanych z muzyką tradycyjną. Badania realizowano od października do końca grudnia 2025 roku. W poszczególnych lokalizacjach można mówić o zróżnicowanej dostępności informatorów, nastawieniu do udziału w badaniu, a także o bardzo różnorodnym podejściu do kwestii muzyki tradycyjnej. Znalazło to swoje odzwierciedlenie w poszczególnych raportach. Dziękujemy wszystkim osobom, które postanowiły podzielić się z nami swoją wiedzą, doświadczeniem oraz życzliwie wsparły badaczki i badaczy w pracy terenowej.

*Sfinansowane przez Unię Europejską
NextGeneration EU*

Rzeczpospolita
Polska

Sfinansowane przez
Unię Europejską
NextGenerationEU

1. Opis przypadku – wprowadzenie etnograficzne

Analizowany przypadek dotyczy gminy pełniącej funkcję jednego z głównych ośrodków animacji kultury tradycyjnej w regionie. Jej pozycja ukształtowana została zarówno przez historyczne dziedzictwo, jak i powojenną instytucjonalizację folkloru, która z czasem zapewniła temu miejscu rozpoznawalność w skali ponadlokalnej. Dla wielu aktorów regionalnego pola kultury gmina ta stanowi punkt odniesienia – miejsce, w którym „zawsze coś się działo” i gdzie kultura tradycyjna była obecna w przestrzeni publicznej w sposób ciągły.

Krajobraz kulturowy badanego obszaru wyznaczają liczne wydarzenia cykliczne, wpisane w rytm roku obrzędowego oraz kalendarz turystyczny. Muzyka tradycyjna funkcjonuje tu równolegle w dwóch porządkach: jako element widowisk masowych oraz jako praktyka obecna w życiu społecznym – towarzysząca uroczystościom rodzinnym, wydarzeniom religijnym i lokalnym spotkaniom wspólnotowym. W tym sensie nie jest ona jedynie „produktem scenicznym”, lecz rozpoznawalnym kodem kulturowym, osadzonym w pamięci i doświadczeniu mieszkańców.

W ostatnich latach w badanym środowisku obserwowany jest jednak wyraźny proces redefinicji lokalnej tradycji muzycznej. Coraz częściej kwestionowany bywa model folkloru estradowego, oparty na estetyzacji i powtarzalności form, na rzecz praktyk akcentujących relacyjność, proces i współuczestnictwo. Szczególne znaczenie zyskuje tu edukacja nieformalna – oparta na długotrwałej relacji mistrz–uczeń, przekazie ustnym oraz regularnym, wspólnym muzykowaniu.

„Kluczową kategorią wydaje się być uwaga i czas – narzędzia niezbędne do budowania relacji, które są nie do zastąpienia przez żaden regulamin czy projekt.”

(animator)

Zmiana ta nie ma charakteru gwałtownego przełomu, lecz stopniowego przesuwania akcentów. Dla części środowiska instytucjonalnego tradycja nadal pełni przede wszystkim funkcję reprezentacyjną – budując markę regionu i jego atrakcyjność zewnętrzną. Dla aktorów oddolnych kluczowe staje się natomiast pytanie o to, gdzie i w jaki sposób tradycja „żyje” poza sceną.

2. Charakterystyka Interesariuszy

Ekosystem interesariuszy w badanym przypadku ma charakter rozbudowany i zróżnicowany, z wyraźnie zaznaczonym udziałem instytucji kultury oraz aktorów działających na styku sektora publicznego i oddolnych praktyk muzycznych.

Kluczowe grupy interesariuszy:

Instytucja kultury (samorządowa)

Pełni funkcję głównego organizatora i koordynatora działań związanych z muzyką tradycyjną. Zapewnia zaplecze organizacyjne, infrastrukturalne oraz formalne ramy funkcjonowania inicjatyw (projekty, wydarzenia, zajęcia edukacyjne). Jednocześnie działa w logice instytucjonalnej, co bywa źródłem napięć z bardziej elastycznymi, oddolnymi formami praktyki muzycznej.

Animatorzy i edukatorzy kultury

Osoby działające na styku instytucji i środowiska lokalnego, często posiadające doświadczenie zarówno praktyczne, jak i organizacyjne. Odgrywają kluczową rolę w mediowaniu pomiędzy wymogami formalnymi a potrzebami depozytariuszy tradycji. Ich praca ma charakter relacyjny i długofalowy, jednak bywa obciążona niestabilnością finansową i projektowym trybem funkcjonowania.

Depozytariusze tradycji muzycznych

Lokalni muzycy i śpiewacy, dysponujący kompetencjami nabytymi w toku nieformalnego przekazu międzypokoleniowego. Ich zaangażowanie opiera się przede wszystkim na praktyce, a nie na formalnym statusie. W relacji z instytucją mogą pełnić zarówno rolę ekspertów, jak i wykonawców zapraszanych do udziału w wydarzeniach.

Młodzi uczestnicy i uczniowie

Grupa odbiorców działań edukacyjnych, w tym dzieci i młodzież, korzystająca z oferty instytucjonalnej. Widoczna jest różnica pomiędzy dostępnością zajęć dla młodszych dzieci a ograniczoną ofertą dla młodzieży starszej (15+), co wpływa na ciągłość uczestnictwa.

Społeczność lokalna / publiczność

Odbiorcy wydarzeń kulturalnych oraz uczestnicy działań o charakterze świątecznym i festiwalowym. Ich zaangażowanie ma często charakter okazjonalny, skoncentrowany wokół cyklicznych wydarzeń.

Relacje pomiędzy interesariuszami mają charakter wielopoziomowy i komplementarny, jednak wymagają stałego podtrzymywania. Istotną rolę odgrywają osoby pośredniczące, które umożliwiają współpracę pomiędzy logiką instytucjonalną a praktyką oddolną.

3. Ekosystem lokalny i praktyki muzyczne

Badany przypadek charakteryzuje się rozbudowanym ekosystemem instytucjonalnym, w którym istotną rolę odgrywa lokalny ośrodek kultury, dysponujący zapleczem infrastrukturalnym oraz doświadczeniem organizacyjnym. To wokół tej instytucji koncentrują się największe wydarzenia, projekty grantowe oraz działania o charakterze promocyjnym.

Równolegle funkcjonują jednak inicjatywy oddolne, często oparte na pracy społecznej animatorów, instruktorów i muzyków, dla których kluczowa jest regularność kontaktu z uczestnikami, a nie jednorazowy efekt. Praktyki te obejmują kameralne spotkania, warsztaty oraz działania edukacyjne skierowane do dzieci i młodzieży.

Istotnym wątkiem pojawiającym się w narracjach rozmówców jest zmęczenie logiką projektową. Przerwy w finansowaniu, krótkie cykle grantowe oraz presja sprawozdawczości utrudniają budowanie długofalowych relacji edukacyjnych.

„Jak się co chwilę zaczyna od nowa, to ludzie się zniechęcają. A tu trzeba ciągłości.”
(animator)

W tym kontekście szczególnego znaczenia nabiera stabilność – zarówno finansowa, jak i organizacyjna – umożliwiająca prowadzenie pracy u podstaw, często niewidocznej z perspektywy dużych wydarzeń.

4. Znaczenia społeczne i napięcia

Muzyka tradycyjna w badanym przypadku pełni funkcję nośnika tożsamości oraz narzędzia integracji międzypokoleniowej. Jej obecność w rytuałach przejścia nadaje jej sens wykraczający poza rozrywkę, czyniąc z niej element społecznego porządku.

Jednocześnie ujawniają się napięcia związane z różnymi definicjami „autentyczności”. Część środowiska prezentuje podejście zachowawcze, akcentujące wierność ustalonym formom i kanonom. Inni postrzegają tradycję jako proces, dopuszczający zmianę, zabawę i adaptację do współczesnych realiów.

„Jak coś się robi tylko pod występ, to to się kończy wraz z występem. A tradycja musi mieć gdzie żyć.”
(animator)

5. Mini-synteza przypadku

Przypadek ten ukazuje model hybrydowy, w którym silna instytucja kultury współlistnieje z oddolnymi inicjatywami, generując zarówno synergie, jak i napięcia. Jest to środowisko o dużym potencjale rozwojowym, wymagające jednak rozwiązań systemowych wspierających długofalową pracę relacyjną.

Barier:

- Finansowanie projektowe i brak ciągłości działań

Dominacja krótkoterminowych grantów powoduje przerwy w pracy edukacyjnej i relacyjnej, co jest szczególnie destrukcyjne dla procesów wymagających regularności i długiego czasu.

„Gdyby część budżetów instytucjonalnych, albo na przykład gdyby takie KPO zasilały budżety małych instytucji, celowo, żeby tam było właśnie nie tylko na wydarzenia, ale na zatrudnienie osób, które naprawdę mają smykałkę muzyczną albo głosową.”
(animator)

- Napięcia pomiędzy modelem instytucjonalnym a oddolnym

Równoległe funkcjonowanie dużej instytucji kultury i inicjatyw relacyjnych generuje konflikty dotyczące dostępu do zasobów, widoczności medialnej oraz definicji „właściwej” formy tradycji.

- Zachowawcze podejścia do autentyczności

Część środowiska prezentuje skostniałe rozumienie tradycji, które utrudnia jej transformację i adaptację do współczesnych kontekstów społecznych, szczególnie w pracy z młodszymi pokoleniami.

- Zmęczenie aktywistów i liderów lokalnych

Nadmierne obciążenie administracyjne, konieczność ciągłego pisania wniosków oraz brak stabilnych etatów prowadzą do wypalenia osób kluczowych dla lokalnego ekosystemu kultury.

- Ograniczona oferta dla młodzieży 15+

Widoczna jest luka programowa dla młodzieży ponadpodstawowej, która wypada z systemu transmisji kulturowej w okresie dorastania.

Szanse:

- Komplementarność modeli działania

Połączenie zasobów instytucjonalnych (infrastruktura, etaty, promocja) z elastycznością i pasją inicjatyw oddolnych tworzy potencjał dla zrównoważonego rozwoju.

- Rosnące zainteresowanie „żywą” tradycją

Tradycja przestaje być postrzegana jako wstydlivy relikw – staje się polem eksperymentu, zabawy i świadomego wyboru tożsamościowego, szczególnie wśród młodszych uczestników.

- Rola relacji mistrz–uczeń jako modelu edukacyjnego

Przekaz ustny i długofalowa praca relacyjna okazują się skuteczniejsze niż sformalizowane formy edukacji oparte na krótkich cyklach warsztatowych.

- Potencjał wydarzeń cyklicznych jako przestrzeni edukacyjnej

Duże imprezy mogą pełnić nie tylko funkcję promocyjną, ale również stać się zapleczem działań warsztatowych i procesów edukacyjnych.